

اعرافى، علي بن ابي طالب: ۱۳۰۸ -	سرشناسه
قواعد فقهى: تسبيح، اعانہ برائے اعانہ بریز/ علي رضا اعرافى؛ تقرير احمد عابدين زاده، سيد محمد حسين زاده، جواد ابراهيمى.	عنوان و نام پديدآور
قم: موسسه اشراق و عرفان، ۱۳۰۳.	مشخصات نشر
ج ۳۰۴:۱ ص: ۱. نمودار.	مشخصات ظاهري
نشر موسسه اشراق و عرفان؛ ۱۰.	فروست
۱۴۰۰۰۰ ريال: ج ۱: ۷-۰-۹۴۱۲۹-۰۰۶۰۰-۹۷۸	شابک
فيبا	وضعيت فهرست نويسي
کتابنامه .	يادداشت
فقه--قواعد	موضوع
تسبيح (فقه)	موضوع
قاعده اعانہ برائے	موضوع
قاعده اعانہ بریز	موضوع
عابدين زاده، احمد، ۱۳۵۴ -	شناسه افزوده
جلال زاده، سيد محمد حسين، ۱۳۵۵ -	شناسه افزوده
ابراهيمى، جواد، ۱۳۵۶ -	شناسه افزوده
۹۱۳۹۳ق ۶۴الف/۵/۱۶۹۹BP	رده بندي کنگره
۲۹۷/۳۲	رده بندي ديويي
۳۴۶۹۷۵۰	شماره کتابشناسي ملي

قواعد فقہی

جلد اول

تسبیب اعمالہ کبریا
اعمالہ کبریا

علیرضا اعرافی

قواعد فقهی جلد اول

تسبیب، اعانه بر اثم، اعانه بر بر

علیرضا اعرافی

مقدمه: احمد عابدین زاده،
مقدمه: محمدحسین جلال زاده،
جواد اراهمی

ناشر: انتشارات موسسه اشراق و
عرفان • امور هنری: حبیب خضراء
• ویراستار: محمدخیری • ترتیب
تاریخ چاپ: اول، بهار ۱۳۹۳
• لیتوگرافی، چاپ و صحافی:
سازمان چاپ اسراء • شمارگان:
۱۵۰۰ نسخه • قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای موسسه
اشراق و عرفان محفوظ است.

ایران، قم، خیابان معلم، کوچه هشت، کوچه
شهید محقق، پلاک پنجاه و نه
صندوق پستی: ۴۴۴۵ - ۳۷۱۸۵
تلفن: ۰۲۵ + ۳۷۷۴۸۵۴۰
نمابر: ۰۲۵ + ۳۷۷۴۸۵۴۱

www.eshragh-erfan.com
info@eshragh-erfan.com

ISBN: 978-600-94129-0-7

فهرست مطالب

۱۳		سخن مؤسسه
۱۵		پیش‌گفتار

مقدمه

۱۹		۱. پیشینه بحث
۲۱		الف) سیر تاریخی قواعد فقهی در فقه امامیه
۲۲		۱) مرحله تطبیق و کاربرد
۲۳		۲) تدوین آغازین
۲۴		۳) تدوین پیشرفته
۲۵		ب) کتاب‌های قواعد فقهی
۲۵		۱) کتاب‌هایی با عنوان قواعد فقهی و منحصر در آن
۲۶		۲) کتاب‌های مربوط به بررسی قواعد فقهی خاص
۲۷		۳) کتاب‌های فقهی یا اصولی حاوی قواعد فقهی

۲۹		۲. مفهوم قاعده فقهی
۲۹		الف) قاعده
۳۰		ب) فقه
۳۱		ج) قاعده فقهی

۳۳	۳. تفاوت قواعد فقهی با قواعد اصولی
۳۳	الف) دیدگاه‌های مختلف
۳۶	ب) ملاک تفاوت
۳۶	۱) ملاک تفاوت، حکم بودن مفاد قاعده فقهی
۳۷	۲) عدم تأثیر تطبیق و استنباط در تعیین ملاک تفاوت
۳۷	تفاوت تطبیق و استنباط
۳۸	ج) نقد دیدگاه‌ها
۳۹	د) نظر مختار
۴۰	۴. اقسام قواعد فقهی
۴۰	الف) تقسیم بر اساس موضوعات (شهید اول رحمته الله)
۴۰	ب) تقسیم بر اساس ماهیت قواعد (شهید صدر رحمته الله)
۴۱	ج) تقسیم بر اساس جریان قواعد در ابواب فقهی
۴۲	بررسی تسبیب
۴۳	تقسیم مضار

قاعده اول: تسبیب

۴۷	فصل اول: کلیات
۴۸	۱. مفهوم‌شناسی تسبیب
۴۸	الف) معنای لغوی
۴۸	ب) معنای اصطلاحی
۵۰	۲. پیشینه بحث
۵۲	۳. حدود معنایی تسبیب
۵۲	الف) مباشرت و تسبیب در صدور فعل
۵۳	ب) مقدمه فعل حرام
۵۴	ج) دخالت در صدور حرام منجز و غیر منجز
۵۵	د) عدم شمول بحث نسبت به حکم وضعی تسبیب
۵۵	ه) شمول بحث نسبت به دخالت در ترك واجب
۵۵	و) تسبیب به واجب، مستحب و مکروه
۵۶	فصل دوم: اقسام تسبیب
۵۶	۱. تقسیم شیخ انصاری
۵۷	الف) علیت تامه

۵۸		ب) سبب
۵۹		ج) شرط
۶۰		د) عدم ممانعت
۶۱		بررسی تقسیم شیخ انصاری رحمته الله علیه
۶۴		۲. تقسیم آیت الله خویی رحمته الله علیه
۶۵		الف) ترک بیان حکم
۶۶		ب) سببیت
۶۶		ج) ایجاد داعی
۶۷		د) ایجاد مقدمه
۶۷		ه) عدم مانع
۶۷		بررسی تقسیم آیت الله خویی رحمته الله علیه
۶۸		۳. تقسیم برخی از محققان معاصر
۶۹		الف) اجبار
۶۹		ب) تسبیب
۶۹		ج) دادن چیزی یا منکعت مساوی یا غالبی حرام
۶۹		د) دادن چیزی یا منکعت نادر حرام
۶۹		ه) عدم ایجاد مانع
۶۹		نقد تقسیم
۷۰		۴. تقسیم مختار
۷۱		الف) اقسام تسبیب بر اساس تقسیم مختار
۷۱		۱) ترک بیان حکم
۷۱		۲) اکراه
۷۱		۳) تمهید مقدمات
۷۱		۴) عدم مانع
۷۱		ب) مزایای تقسیم مختار
۷۳		فصل سوم: بررسی احکام اقسام تسبیب
۷۳		۱. ترک بیان حکم (ارشاد جاهل)
۷۴		قاعده ارشاد جاهل
۷۵		ادله وجوب ارشاد جاهل
۷۸		ارشاد جاهل در غیر احکام الزامی منجز
۸۱		جمع بندی حکم ارشاد جاهل
۸۱		۲. اکراه
۸۱		الف) تعریف اکراه

۸۲	ب) احکام اقسام مختلف اکراه.....
۸۳	۱) اکراه عقلی (اجبار).....
۸۴	۲) اکراه عرفی.....
۹۱	۳. تمهید مقدمه.....
۹۲	اقسام تمهید مقدمه.....
۹۲	تسبیب خاص (تمهید مقدمه برای حرام غیر منجز).....
۹۲	۱) متعلق تسبیب خاص.....
۹۴	۲) نظرات فقها درباره تسبیب خاص.....
۹۵	۳) ادله حرمت تسبیب خاص.....
۱۱۵	۴) جمع بندی ادله حرمت تسبیب خاص.....
۱۱۶	۵) فروعات بحث تسبیب خاص.....
۱۲۲	۶) تسبیب به واجب، مستحب و مکروه.....
۱۲۳	۱. عدم مانع.....
۱۲۳	الف) احکام عدم منع در حالات مختلف مرتکب گناه.....
۱۲۳	۱) مضطر به گناه.....
۱۲۳	۲) غیر مضطر و مال به حکم و موضوع.....
۱۲۴	۳) جاهل به حکم.....
۱۲۴	۴) جاهل به موضوع.....
۱۳۰	جمع بندی حکم عدم منع در محرومیت.....
۱۳۰	ب) عدم مانع در مکروهات.....
۱۳۰	جمع بندی احکام اقسام تسبیب.....
۱۳۰	۱. ترک بیان حکم (ارشاد جاهل).....
۱۳۱	۲. اکراه.....
۱۳۲	۳. تمهید مقدمه خارجی.....
۱۳۳	۴. عدم مانع.....

قاعده دوم: اعانه بر اثم

۱۳۷	فصل اول: کلیات
۱۳۷	پیشینه قاعده
۱۳۹	اهمیت و جایگاه قاعده
۱۴۰	مفهوم شناسی
۱۴۰	۱. اعانه

۱۴۱		فرق اعانه با مقدمه اصولی
۱۴۱		۲. اثم
۱۴۲		۳. اعانه بر اثم
۱۴۲		دیدگاه‌های فقها
۱۴۳		فصل دوم: بررسی ادله قاعده
۱۴۳		۱. عقل
۱۴۴		الف) مقدمات استدلال
۱۴۴		۱) مقدمه تولیدی و غیرتولیدی حرام
۱۴۴		۲) فرق اعانه بر اثم با مقدمه حرام
۱۴۵		۳) جریان احکام پنج‌گانه در حکم عقل
۱۴۵		ب) تقریر استدلال
۱۴۶		ج) مناقشه: شبهه میان اعانه بر اثم و دفع منکر
۱۴۷		د) پاسخ اشکال
۱۴۸		۲. آیه تعاون
۱۴۹		تکات دلالی آیه شریفه
۱۴۹		۱. دلالت نهی «لاتعاونوا» بر حرمت
۱۵۲		۲. شمول ماده «تعاون» نسبت به «اعانه»
۱۶۳		۳. امر «تعاونوا»؛ مولوی یا ارشادی
۱۷۰		۴. حکم اعانه؛ نفسی یا غیری
۱۷۰		۵. مفاهیم «اثم» و «عدوان»
۱۷۳		۶. قیود اعانه
۱۹۰		۷. تمهید مقدمات حرام غیرمنجز
۱۹۱		جمع‌بندی دلالت آیه شریفه
۱۹۲		فروع آیه تعاون
۱۹۲		۱) تراحم اعانه بر اثم با عناوین دیگر
۱۹۲		۲) تخصیص قاعده حرمت اعانه
۱۹۳		۳. روایات
۱۹۳		الف) روایات حرمت معونه ظالمان
۱۹۴		۱. صحیحہ ابو حمزه ثمالی
۱۹۹		۲. صحیحہ حریر [حدید]
۲۰۰		۳. صحیحہ ابویصیر
۲۰۱		۴. صحیحہ ابن ابی یعفور

۵. صحیحہ یونس بن یعقوب..... ۲۰۵
۶. موثقہ اول سکونی..... ۲۰۶
۷. موثقہ دوم سکونی..... ۲۰۷
۸. موثقہ سوم سکونی..... ۲۰۸
۹. روایت طلحہ بن زید..... ۲۰۸
۱۰. روایت عذافر..... ۲۰۹
۱۱. روایت جهم بن حمید..... ۲۱۱
۱۲. روایت ابن بنت الولید..... ۲۱۲
۱۳. حدیث مناهی..... ۲۱۳
۱۴. روایت ابن عباس..... ۲۱۳
۱۵. روایت صفوان بن مهران جمال..... ۲۱۵
- جمع بندی روایات دسته اول..... ۲۱۶
- (ب) روایات تحریم اعانه بر ساخت شراب..... ۲۲۴
۱. روایت زید شهید..... ۲۲۴
۲. روایت جابر..... ۲۲۵
۳. روایت حسین بن زید (حدیث مناهی)..... ۲۲۵
۴. روایت دعائم الاسلام..... ۲۲۶
۵. روایت فقه الرضا (علیه السلام)..... ۲۲۶
۶. روایت عبدالله بن عمر (از طریق عامه)..... ۲۲۶
۷. روایت ابن عباس..... ۲۲۷
۸. روایت جابر (صابر)..... ۲۲۷
- جمع بندی روایات تحریم اعانه بر خمر..... ۲۲۸
- (ج) روایات تحریم اعانه بر قتل مؤمن..... ۲۲۹
۱. مرسله ابن ابی عمیر..... ۲۲۹
۲. روایت حماد بن عثمان..... ۲۳۱
- جمع بندی روایات تحریم اعانه بر قتل مؤمن..... ۲۳۲
- جمع بندی روایات..... ۲۳۲
۴. فحوای حرمت رضایت به گناه و انزجار از آن..... ۲۳۲
- الف) صغرای استدلال..... ۲۳۳
- (۱) اخبار وجوب تنفر قلبی از گناه دیگری..... ۲۳۳
- (۲) اخبار تحریم رضای قلبی به معصیت دیگران..... ۲۳۹
- جمع بندی دو طایفه روایت..... ۲۴۱
- (ب) کبرای استدلال..... ۲۴۳

۲۴۳	نکات کبرای استدلال.....
۲۴۴	۵. اجماع.....
۲۴۴	جمع‌بندی قاعده اعانه بر اثم.....
۲۴۵	فروع قاعده اعانه بر اثم.....
۲۴۵	الف) اعانه عنوان درجه دوم.....
۲۴۵	ب) تبعیت عقاب «اعانه» از عقاب «معان‌علیه».....
۲۴۶	ج) اعانه بر مکروه.....
۲۴۶	د) ایجاد انگیزه برای حرام منجز.....
۲۴۸	ادله حرمت ایجاد انگیزه برای حرام منجز.....

قاعده سوم: اعانه بر برّ

۲۵۳	فصل اول: کلیات.....
۲۵۳	پیشینه بحث.....
۲۵۷	مفهوم‌شناسی.....
۲۵۷	۱. اعانه.....
۲۵۸	۲. برّ.....
۲۵۸	الف) معنای لغوی «برّ».....
۲۵۸	ب) «برّ» در قرآن.....
۲۶۱	ج) «برّ» در روایات.....
۲۶۳	د) «برّ» در اصطلاح فقها.....
۲۶۳	هـ) جمع‌بندی مفهوم‌شناسی «برّ».....
۲۶۴	۳. تقوا.....
۲۶۴	الف) معنای لغوی.....
۲۶۴	ب) تقوا در قرآن و روایات.....
۲۶۶	ج) معنای اصطلاحی.....
۲۶۷	۴. رابطه برّ و تقوا.....
۲۷۰	۵. اعانه بر برّ و تقوا.....

۲۷۱	فصل دوم: بررسی ادله قاعده.....
۲۷۱	۱. عقل.....
۲۷۲	۲. آیه تعاون.....
۲۷۲	۱. مفهوم واژه‌های برّ، تقوا و تعاون.....
۲۷۳	۲. دلالت امر «تعاونوا» بر استحباب.....

۲۷۴	 حاصل بحث درباره آیه تعاون
۲۷۴	 ۳. روایات
۲۷۴	 الف) روایات اعانه مؤمن
۲۷۴	 (۱) صحیحہ ذریعہ
۲۷۶	 (۲) موثقہ سکونی
۲۷۸	 (۳) روایت اسماعیل بن جابر
۲۷۹	 (۴) روایت اسحاق بن عمار
۲۸۰	 (۵) روایت نبوی
۲۸۰	 جمع بندی روایات دسته اول
۲۸۱	 ب) روایات رضایت به اطاعت دیگران
۲۸۱	 (۱) صحیحہ جابر جعفی
۲۸۲	 (۲) موثقہ سکونی
۲۸۳	 (۳) موثقہ ابوصلت هروی
۲۸۴	 جمع بندی روایات رضایت به اطاعت دیگران
۲۸۴	 ج) روایات اعانه بر برخی از گروه‌ها
۲۸۴	 (۱) صحیحہ مسند بن رواد
۲۸۵	 (۲) صحیحہ یونس بن عطاء
۲۸۶	 جمع بندی روایات اعانه بر برخی از گروه‌ها
۲۸۶	 جمع بندی روایات
۲۸۷	 جمع بندی ادله قاعده اعانه بر بر
۲۸۹	 فصل سوم: فروعات
۲۸۹	 ۱. ویژگی‌های قاعده اعانه بر بر
۲۸۹	 الف) جریان قاعده اعانه در همه ابواب فقه
۲۹۰	 ب) نقش رضایت و مطالبه معان، در حکم اعانه بر بر
۲۹۰	 ج) موارد تأکید استحباب یا وجوب اعانه بر بر
۲۹۱	 د) قیود صدق و تنجز حکم اعانه بر بر
۲۹۲	 ۲. نسبت قاعده اعانه با قواعد مرتبط
۲۹۲	 الف) قاعده ارشاد جاهل
۲۹۳	 ب) قاعده امر به معروف و نهی از منکر
۲۹۳	 ج) قاعده تسنین سنت حسنه
۲۹۴	 د) قاعده ایجاد انگیزه برای بر
۲۹۵	 نمایه: کتاب
۲۹۷	 منابع

سخن مؤسسه

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، رسالت حوزه‌های علمیه را دو چندان کرده است؛ نظام اسلامی برای تأمین پشتوانه‌ی ثنوی یک خود به منظور تصمیم‌گیری و اجرا باید مبانی علمی لازم را در اختیار داشته باشد. و این عرصه‌ای است که حوزه‌ی علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش فعال داشته باشد؛ زیرا بدون گسترش مرزهای علوم اسلامی به مباحث نوپدید و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، این نیاز پاسخ مناسب نمی‌یابد. ضرورت مجاهدت علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه‌ی دینی، آنگاه به اثبات می‌رسد که در نظر داشت؛ اولاً تحولاتی جدید در مجموعه‌ی دانش بشری، به‌ویژه علوم انسانی رخ داده است، ثانیاً زندگی انسان معاصر به واسطه پیشرفت در علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطوراتی شگرف شده است، ثالثاً شکل‌گیری نظام اسلامی، فرصت مناسبی را فراوری جامعه‌ی دینی قرار داده است تا به اهداف خود دست یابد؛ از این رو سرعت بخشیدن به فعالیت‌های علمی حوزه‌ی به‌منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضروری می‌نماید.

«موسسه اشراق و عرفان» که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۶ با نظارت علمی و ریاست عالی آیت الله اعرافی آغاز کرده است، در عین تأکید بر اصالت‌های حوزوی، سعی در رفع نیازمندی‌های معرفتی انسان معاصر دارد؛ از این رو مأموریت‌های خود را «پژوهش در زمینه‌ی فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام‌سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب‌نظر در عرصه‌ی فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف و نظام‌سازی اسلامی» و «اسلامی‌سازی علوم انسانی» قرار داده است تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد.

پیمودن مسیر اجتهاد و بهره‌گیری از توان فقهی در تولید علم، جز با در اختیار داشتن مقدمات علمی لازم آن میسر نیست، در این میان، قواعد فقهی به‌مثابه‌ی یکی از ابزارهای مهم در اختیار مجتهد، جهت اعتباربخشی به نتایج علمی مورد نظر می‌باشد و از این رو نقشی مهم در روند اجتهاد ایفا می‌کند. کتاب حاضر تبیین و تحلیل سه قاعده مهم از قواعد فقهی با عناوین «تسبیب»، «اعانه بر اثم» و «اعانه بر بَر» را در بر دارد که کاربرد وسیع در فقه‌های نوین داشته، نقشی اساسی در استنباط احکام فقهی اجماعی دارد.

مؤسسه بر خود لازم می‌داند از حضرت آیت الله اعرافی که این اثر از دروس خارج فقه ایشان برگرفته شده و همچنین از رهنمودهای عالمانه‌شان در مراحل مختلف تولید و نظارت، تشکر نماید؛ نیز از تلاش‌های پژوهشگر محترم حجت الاسلام احمد عابدین‌زاده که کوشش فراوانی در تحقیق و تدوین این اثر انجام دادند، تقدیر نموده، زحمات حجج اسلام سید محمدحسین جلال‌زاده در تدوین اولیه قاعده «اعانه بر اثم» و جواد ابراهیمی در تدوین اولیه قاعده «اعانه بر بَر» و نیز قبول زحمت حجج اسلام صمد سعیدی و علی حسین‌پناه در ارزیابی این نوشتار را ارج می‌نهد.

امید است صاحب‌نظران و اندیشوران حوزه و دانشگاه، موسسه‌ی اشراق و عرفان را به‌منظور بهبود تولیدات علمی آینده، از نظرات و پیشنهادات سازنده‌ی خود محروم نسازند.